

ПИТЪР ГРЕЙ

# СВОБОДАТА ДА УЧИШ

---

ЗАЩО СВОБОДНИТЕ ДА СЛЕДВАТ  
ИНСТИНКТА СИ ЗА ИГРА ДЕЦА СА  
ПО-ЩАСТЛИВИ, ПО-САМОСТОЯТЕЛНИ  
И ПО-ДОБРЕ ПОДГОТВЕНИ ЗА ЖИВОТА

*Превод от английски  
Гаяне Минасян*



*На Скот, който вдъхнови написването на тази книга,  
и Даян, която го направи възможно*

# СЪДЪРЖАНИЕ

Пролог .....	7
1. Какво сторихме с детството? .....	11
2. Животът на децата в обществата на ловците събирачи: изпълнен с игра .....	35
3. Как са възникнали днешните училища или кратка история на образованието.....	59
4. Седем гряха на нашето насилствено образование .....	87
5. Поуки от училище „Съдбъри В(али“: майката природа може да наделее в съвременния свят.....	111
6. Инстинктите за учене у човека .....	139
7. Игривата нагласа на ума .....	165
8. Ролята на играта за социалното и емоционално развитие .....	195
9. Свободното смесване по възрасти: решаващо за развиване способността на децата за самообразование .....	223
10. Доверието в децата като родителски подход в съвременността .....	251
Благодарности.....	287
Бележки.....	288
Библиография.....	301



## ПРОЛОГ

### **ВЪРВИ ПО ДЯВОЛИТЕ!**

Думите ме удариха право в сърцето. Не че за пръв път ми се случваше някой да ме прати по дяволите, но този път положението бе сериозно. Преди го бе правил един колега, отчаян от твърдоглавия начин, по който отричах очевадната истина; бе го правил и един приятел по повод на изречена от мен глупост. В тези случаи „върви по дяволите“ бе просто отдушник за изпускане на напрежението, средство да се сложи край на спор, който не води наникъде. Този път обаче бе различно. Този път почувствах, че може би наистина ще отида при дяволите, право в ада. Не говоря за ада след смъртта, където ме очакват огън и жупел, в които не вярвам. Говоря за ада, който може да съпровожда живота ти на този свят, ако те гори съзнанието, че си предал човек, когото обичаш и който се нуждае и зависи от теб.

Думите бяха изречени от деветгодишния ми син Скот в директорския кабинет на държавното начално училище, което той посещаваше. Те бяха адресирани не само към мен, но и към седемте строени пред него големи, мъдри възрастни – директорът, двамата учители на Скот, съветникът, психологът, майка му и аз. Ние се бяхме обединили в единен фронт срещу Скот, за да му покажем недвусмислено, че трябва да ходи на училище и трябва да прави каквото му казват учителите. Ред по ред изпя-

хме строгите си реплики, след което Скот ни погледна право в очите и изрече думите, които ме приковаха на място.

На мига от очите ми рухнаха сълзи. Още в този момент знаех без сянка на съмнение, че трябва да съм на негова страна, не срещу него. Погледнах със замъглен поглед към съпругата си и видях, че тя също плаче. Беше ясно, че усеща абсолютно същото. Още в този момент и двамата разбрахме, че трябва да направим това, което Скот отдавна ни молеше – да го отпишем не само от това училище, но изобщо от каквато и да е институция от подобен тип. За него училището беше затвор, а той не бе направил нищо, за да заслужи такова наказание.

Тази среща в кабинета на директора бе кулминацията на редица училищни срещи и събрания, провеждани през последните години. На тях аз и съпругата ми мълчаливо бяхме слушали разказ след разказ за лошото поведение на сина ни. То бе особено притеснително за училищния персонал, тъй като не бе от обичайния тип хулиганство. Такова хулиганство учителите бяха привикнали да очакват от едни момчета, които преливат от енергия, но са принудени да стоят в класната стая против волята си. Скот обаче демонстрираше осъзнат бунт. Той систематично и целенасочено се държеше противно на начина, по който учителите го наставляваха да се държи. Когато учителят инструктиреше учениците да решат дадена задача по определен начин, Скот измисляше различен начин за решение. Когато идваше моментът да се учи за пунктуация и главни букви, той започваше да пише като поета е. е. къмингс, слагайки главни букви и пунктуационни знаци където му се иска или пък изобщо си ги спестяваше. Когато дадена задача му се струваше безсмислена, той заявяваше това директно или просто отказваше да я изпълнява. Понякога – и това ставаше все по-често – той напускаше без разрешение класната стая и ако не го задържаха с физическа сила, се прибираше у дома.

Накрая намерихме едно училище, което бе подходящо за Скот. То не приличаше на никое от познатите ви „училища“. Малко по-късно ще ви разкажа за него и за световното дви-

жение в образованието, което то е вдъхновило. Ала тази книга не е посветена на това конкретно образование. Тя е посветена на човешкото в образованието.

Децата идват на този свят, горящи от желание да учат, и обикновено у тях са заложени изключителни възможности за постигане на тази цел. Те са малки машини за учене. През първите около четири години от живота си те абсорбират невъобразимо количество информация и умения, без никой да им преподава. Те се научават да ходят, тичат, скачат и да се катерят. Научават се да разбират и говорят езика на културата, в която са родени, и заедно с това се научават да отстояват волята си, да спорят, да развеселяват околните, да ги дразнят, да се сприятеляват с тях и да задават въпроси. Те придобиват невероятен обем знания за физическия и социален свят. Всичко това се движи от вродените им инстинкти и импулси, вродената им игривост и любопитство. Природата не дърпа внезапно шалтера на това неистово желание и впечатляващи способности, щом децата станат на пет или шест. Ние сами го правим като започнем да им налагаме образование с принудителен характер в училище. Най-големият, най-траен урок на училището е, че ученето е работа, която трябва по възможност да бъде избягвана.

Думите, които синът ми изрече в кабинета на директора, преобърнаха както професионалния, така и личния ми живот. Аз съм професор по биопсихология – изследвам биологическата база на емоциите и импулсите, които движат бозайниците. Преди да се случи това, за което разказвам, бях проучвал ролята на някои хормони за страха при плъховете и мишките и наскоро бях започнал да изследвам мозъчните механизми за майчинско поведение у плъховете. Онзи ден в директорския кабинет сложи началото на поредица от събития, които постепенно промениха посоката на моите изследвания. Започнах да изучавам образованието от гледна точка на биологията. В началото бях мотивиран главно от загриженост за сина ми. Исках да се уверя, че не правим грешка, като му позволяваме да следва собствения си образователен път вмес-

то пътя, диктуван от професионалистите. Ала постепенно започнах да се убеждавам, че самостоятелно направляваното образование на Скот напредва чудесно и интересът ми се насочи към децата по принцип и към биологичните фактори, свързани с образованието при човека.

Кой е факторът, който прави от човешкото същество културно животно? С други думи, кои са аспектите на човешката природа, които карат всяко ново поколение по света да придобива и надгражда уменията, знанието, убежденията, теориите и ценностите на предишното поколение? Зададох си въпроса как се осъществява образованието извън стандартната училищна система, например във впечатляващото не-училище, което посещаваше синът ми. След това се занимах с растящото по света движение *unschooling* (учене без следване на предварително фиксирана училищна или друга образователна програма – не-учене), за да разбера как се образоват децата в тези семейства. Четох антропологична литература, за да разбера всичко възможно за начина, по който са живели и учили децата в културата на ловците събирачи. Именно в такъв тип общество сме живели през 99% от историята на човечеството. Направих обзор на всички психологични и антропологични изследвания на детските игри и заедно със студентите ми проведохме ново изследване с цел да разберем как точно децата учат чрез игра.

Тази работа затвърди убеждението ми, че силният импулс на децата да играят и изследват служи на целите на образованието не само в обществата на ловците събирачи, но и в съвременната ни култура. Тя ме обогати с нови прозрения за условията в околната среда, които оптимизират способностите на децата да се образоват чрез собствената си игра. Тя ми отвори очите за това как, ако имаме волята да го направим, можем да освободим децата от принудителното школуване и да създадем образователни центрове, които да развиват способността им да се самообразоват, без да ги лишаваме от радостите на детството, принадлежащи им по право.

Това е темата на книгата, която държите в ръцете си.